

Глоссарий

1. *ХСҰ/ХЭЖ анықтамасы бойынша стандарттау* – барлық жақтардың қатысуы кезінде және ортақ мақсат үшін белгілі бір сала қызметін жүйелеу мақсатында шығарылатын және қолданылатын ережелер, қауіпсіздік талаптарын және пайдалану шартын сақтау кезінде жалпы ықшамдау мен үнемдеу жетістігі.
2. *Стандарт* – қызмет көрсету мен жұмысты орындауды, бұйымды эксплуатациялау, сақтау, тасымалдау және реализациялау мен жоюды, өндіріс процесстерін сипаттайтын және жүргізу ережелерін, өнім сипатын белгілейтін көпреттік ерікті қолданылатын құжат.
3. *Орталық хатшылық* – ХСҰ техникалық қызметін бағыттау мен жоспарлауға, ұйым сұрақтары бойынша Кеңеске нұсқаулар беретін орган. Ол техникалық комитетті құру және таратуды қарастырады, ХСҰ-ның техникалық жұмыстары бойынша директиваларды толықтыруға және өзгерістер енгізуге нұсқаулар дайындайды, Кеңестің бұйрығы бойынша техникалық комитеттердің атаулары және олардың қызмет ету сферасына қатысты шешімдер қабылдайды.
4. *Кодтау* – белгілі бір ережелер бойынша объектілердің атауын бірнеше символдарға ауыстыруға мүмкіндік беретін объектілерге және объектілер топтарына кодтар меншіктеу.
5. *Процесстерге стандарттар* – өнімнің әртүрлі өмір сүру кезеңінде жүретін нақты процесстерге (жобалау, өндіріс, тұтыну, сақтау, тасымалдау, жөндеу және жою) талаптар орнатылады.
6. *Тізбекті әдіс* – бұл әдіс иерархиялық топтастыру әдісі кезінде қолданылады, яғни жиын қажетті тізбекте ішкі жиындарға бөлінеді және кодтық белгілеу тізбектілік пен бөлінудің әр деңгейінде белгілердің сандық құрамын анықтайтын құрылымда құрылады.
7. *Таптастыру* – берілген ережелерге сәйкес ұқсас немесе айырмашылық белгілері негізінде объект жиындарын классификациялық топтарға бөлу.
8. *Иерархиялық әдіс* – бастапқы объект жиындары тізбекті түрде ішкі жиындарға бөлінеді, ал олар өз кезегінде тағы ішкі жиындарға бөлінеді және т.с.с. жүреді.
9. *Фасеттік әдіс* – нақты мақсаттарды орындау үшін объект жиындарының анықталған белгілері бар, тәуелсіз ішкі жиындарға бөлінумен сипатталатын таптастыру әдісі.
10. *Бірыңғайландыру(унификациялау)* – көрсетілген белгілері бойынша объектілердің бірдей функционалдық қызметін бір жүйеге келтіру және олардың алымдықтарының тиімді қолданылуы негізінде объектілер санын рационалдық қысқарту. Сонымен, унификациялау кезінде минималды, бірақ жоғары сапа көрсеткіштері мен толық өзара алмастырушылық қасиеттері бар жинау бірліктері мен бұйымдарының, бөлшектерінің, түрлеріннің, типтерінің, типөлшемдерінің қажетті санын орнатады.
11. *Симплекция* – бұйымдарды қазіргі уақыттағы сұранысты жеткілікті қанағаттандыратын санына дейін қысқартуды және типтердің санын азайтуды мақсат ететін стандартизация формасы.
12. *Конструкторлық бұйымдарды типтеу* – бұйымдар, жинау бірліктері және детальдар үшін бірдей конструктивті параметрлерді сипаттайтын типтік конструкцияларды жасайды және бекітеді. Типтеу кезінде бұйымдардың қазіргі бар типтер мен типөлшемдерге және құрамды бөліктері мен бөлшектеріне талдау жасап қана қоймай, ғылым мен техниканың жетістіктерін ескеретін жаңа, перспективті типтік конструкциялар жасайды.
13. *Технологиялық процесстерді типтеу* – біртекті бөлшектер немесе біртекті құрылым бөлшектерін жинау өндірісі мен сол немесе басқа классификациялық топтағы бұйым өндірісінің технологиялық процесін жасайды және бекітеді.

14. *Агрегаттау* – бұйымдарда әртүрлі санда және комбинацияда орналасатын, унификацияланған, стандартты агрегаттардан тұратын машина, прибор, құрал-жабдықтарды жасау принципі. Бұл агрегаттар барлық эксплуатацияланатын көрсеткіштері мен құрастырылатын өлшемдері бойынша өзараалмастырушылыққа ие болуы керек. Агрегаттарды машинаны кинематикалық талдау негізі және оның құраушы бөліктерінің басқа машиналарда қолданылуы бойынша бөледі. Автономды агрегаттардың типөлшемдерінің минималды санынан, жабдықтардың максималды құрастырмасын алуға болады.

15. *Стандартталушы бұйымдарды функционалды өзараалмастырушылықпен қамтамасыз ету принципі* – бұйымды эксплуатациялық көрсеткіштері бойынша өзараалмастырушылықпен қамтамасыз етуге болатынын көрсетеді және кешенді және озушы стандартизацияда, сонымен қатар, бұйым стандартизациясы ментехникалық шарттарында маңызды болып табылады.

16. *Стандарттарды дайындаудың ғылыми-зерттеу принципі*. Стандарттарды дайындау және оларды табысты ендіру үшін, тек үлкен практикалық тәжірибе қажет емес, сонымен қатар, арнайы теориялық, экспериментальды, және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарды жүргізу керек.

17. *Қалау принципі*. Бұйымның типөлшемдері және типтік қосылыстар, шақтама, қондырма, басқада параметрлер қатары біруақытта әртүрлі сала өндірістерін стандарттайды. Ондай стандарттардың параметрлік мәндерінің диапазоны үлкен.

18. *Кешенді стандартизация (КС)* – бұл КС объектісіне және оның негізгі элементтеріне, сонымен қатар объектіге әсер ететін материалды және материалды емес факторларға өзарабайланысқан талаптар жүйесін нақты проблемаларды оптималды шешуді қамтамасыз етуге бағытты және жоспарлы орнату мен қолдану.

19. *Конструкторлық құжаттардың бірыңғай жүйесі (КҚБЖ)* барлық ұйымдарға ұйымды жоспарлаудың бірыңғай тәртібін, сызуларды орындау мен безендіру және сызу шаруашылығын жүргізу ережелерінің бірыңғай жүйесін бекітеді. Ол жоба-конструкторлық жұмысын қысқартады, бұйымның сапасы мен өзараалмастырудың деңгейін жоғарлатуға мүмкіндік береді және әртүрлі ұйымдардағы сызуларды оқу мен түсінуге көмектеседі. Бұл стандарттар 2-классқа бекітілген, мысалы, МЕСТ 2.001 – 93.

20. *Аспап құрастырудағы стандарттардың бірыңғай жүйесі* -автоматты бақылау, реттеу және күрделі өндірістік процесстерді басқару жүйесіндегі приборлар мен құрылғылардың сипаты мен параметрлерін агрегаттау принципі бойынша унификациялау және келісімдеу үшін шығарылған.

21. *Озық стандарттау (ОС)* – стандартизация объектісіне қойылған талаптар мен нормалардың тәжірибеде қазір жеткен деңгейінен жоғары стандартизация.

22. *Мемлекеттік стандарттар* – өнімнің оптималды сапасы мен техника, өндіріс, ғылым түрлі салаларының байланысын және бірлігін қамтамасыз етуге қажет мемлекеттік аттестациядан өткен бұйымға, экспорттық тауарларға, сонымен бірге, нормаларға, ережелерге, талаптарға, түсініктерге, белгілеулер мен салааралық қолданыстағы басқа объектілерге және массалық және көпсериялы өндіріс өнімдеріне бекітеді.

23. *Техникалық шарттарды* - мемлекеттік және салалық стандарттарда бар ережелерді толықтыру, күшейтуге және мемлекеттік салааралық стандарттарды қолдану тиімсіз болған жағдайда кәсіпорындар, ұйымдар немесе басқа шарушылық субъектілері жасайды.

24. *Кәсіпорын стандартын*- кәсіпорындар мен ұйымдар, сонымен қоса, одақтар, ассоциациялар, концерндер, акционерлік қоғамдар, салааралық, аймақтық және басқа да ұйымдар шығарады және бекітеді, және сол кәсіпорында шығарылатын өнімге, процеске және қызметке жасалады және бекітіледі.

25. *Халақаралық стандартты* стандарттау бойынша халықаралық ұйым жасайды және шығарады.
26. *Жалпы техникалық регламент* – қауіпсіздік шаралары үшін шығарылады. Олар көптеген өнім топтарына таралады және өндірістік, өрт қауіпсіздігін және машиналар мен құрал-жабдықтарды жою мен пайдалану кезіндегі қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін арналған.
27. *Арнайы техникалық регламенттер* – егер өнімнің спецификалық түріне жалпы техникалық регламенттер талабы жауап бере алмаса, арнайы, нақты талаптар орнатады.
28. *Негізін қалаушы стандарттар* өзара түсіністік, техникалық біржүйелілік және өзара байланыс мақсатында жасалып, әрүрлі ғылым, техника және өндіріс саласында қолданылады.
29. *Өнімге, қызметке стандарттар* - біртекті өнімдерге немесе нақты бір өнімге арналған талаптарды бекітеді.